МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

БАБКІН ВІКТОР ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 008:271.4-722.5(477.83/.86)"1921/1946"

СУЧАСНА ТЕОРІЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ І ЇЇ ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ В НІМЕЧЧИНІ: ЦІННОСТІ, ПРОЦЕСИ, ТЕНДЕНЦІЇ

26.00.01 – теорія та історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата культурології

Київ – 2021

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано у Київському національному університеті культури і мистецтв Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор **Ластовський Валерій Васильович,** Київський національний університет культури і мистецтв, професор кафедри міжнародних відносин.

Офіційні опоненти: доктор культурології, професор **Копієвська Ольга Рафаїлівна,** Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, завідувач кафедри арт-менеджменту та івент-технологій;

кандидат культурології **Бучковська Олена Юріївна,** Рівненський державний гуманітарний університет, доцент кафедри документальних комунікацій та бібліотечної справи.

Захист відбудеться 27 квітня 2021 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.807.02 у Київському національному університеті культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36.

Автореферат розіслано 27 березня 2021 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради А. М. Підлипська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обгрунтування вибору теми дослідження. Співіснування в рамках одного суспільства багатьох культур було одним із питань, котре не лише турбувало відомих теоретиків культури в процесі осмислення ними суспільних процесів ще від часів античності, але й стало реальною основою процесу розвитку демократичних держав вже у більш новітні періоди історії.

Сучасні світові процеси створюють нові умови для розвитку багатьох національних держав, у першу чергу для демократично спрямованих. В більшості з них ідея мультикультуралізму стала частиною їх державної політики. Але послідовне впровадження її на практиці призвело до значних змін як у розумінні самого поняття, так і до серйозної трансформації філософської концепції культури. Реформи та зміни, які відбуваються в сучасних демократичних суспільствах, змінюють відповідно і підходи до розуміння соціальної реальності. Проблемою всіх полікультурних спільнот в демократичних державах все більше стає взаємодія культур. При цьому, дослідження теоретичних та практичних проблем мультикультуралізму важливе не тільки при аналізі внутрішньодержавних проблем, але й міжнародних, оскільки сьогодні особливо яскраво виявилася значимість міжнародного фактору у міжкультурних процесах в зв'язку з наростанням глобалізації. Саме вони посилюють наявні внутрішні проблеми мультикультурних суспільств, активізуючи виникнення нових конфліктних ситуацій.

Оскільки Україна після розпаду СРСР стала частиною глобалізацій них процесів, а після Революції Гідності ще й остаточно закріпила у своїй Конституції та інших загальнодержавних програмних актах євроінтеграційну стратегію, для неї важливими стають ті процеси, які відбуваються у країнах Європейського Союзу. Частина з них безпосередньо пов'язана з проблемами співіснування багатьох культур в рамках однієї держави. Тому необхідним постає вивчення теоретичних розробок та практичного досвіду провідних європейських країн у тих проблемах, які можуть чекати Україну в майбутньому. З огляду на це, важливим моментом стає звернення уваги на впровадження ідеї мультикультуралізму на практиці у ряді європейських країн, серед яких певним зразком виступає Німеччина. Саме ця країна від кінця XX століття, перетворившись на неформального лідера в Європейському Союзі, фактично виступає в авангарді європейських мультикультурних процесів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах цільової комплексної теми наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв

«Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні» (номер державної реєстрації 0117U002887).

Мета дослідження – проаналізувати розвиток теорії мультикультуралізму та досвід її впровадження на культурному ґрунті сучасної Німеччини.

Мета реалізується поетапним досягненням ряду **завдань:**

- дослідити підходи до поняття мультикультуралізму в гуманітарному знанні і культурології зокрема;
- проаналізувати основні фактори і детермінанти формування ідеології мультикультуралізму;
- провести порівняльний аналіз американського і європейського варіантів мультикультуралізму;
- виявити роль мультикультуралізму в сучасній європейській культурній традиції, філософії і державотворенні, і основні проблеми впровадження цієї ідеології;
- виявити місце ідеології мультикультуралізм в структурі культурної традиції і процесах глобалізації;
- проаналізувати історико-культурні передумови формування ідеології мультикультуралізму в Німеччині і його регіональну специфіку;
- визначити основні проблеми і тенденції розвитку мультикультуралізму в Німеччині сьогодні.

Об'єктом дослідження є мультикультуралізм як культурно-філософська ідея, відображена в теорії і практиці, та її реалізація в культурному просторі Німеччини.

Предметом дослідження є теоретичне обґрунтування та впровадження ідеї мультикультуралізму на практиці в сучасних світових процесах.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період середини XX – початку XXI століть, де нижня межа визначена початком теоретичного осмислення ідеї мультикультуралізму у європейсько-американському інтелектуальному просторі, а верхня межа – впровадженням в державну політику і виникненням практичних проблем реалізації.

Географічні межі дослідження визначені територією Європи та Америки як межами сучасного цивілізаційного поширення ідеї мультикультуралізму, прогресивного розвитку теорії мультикультуралізму, а в цих рамках – територією Німеччини як держави і суспільства, де були започатковані ідеї мультикультуралізму та найбільш послідовно впроваджувалися на практиці.

Методологія дослідження. Для повноцінної реалізації завдань і досягнення поставленої мети було використано комплекс філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Однак основними для

нашого розгляду стали системний і структурно-функціональний підходи, завдячуючи яким ми змогли систематизувати типи і моделі мультикультуралізму, провести порівняльний аналіз його культурних варіацій і проаналізувати вплив системних, глобальних факторів на формування і розвиток мультикультуралізму як ідеології. Особливу значення системний підхід мав для аналізу впливу культурного і регіонального факторів на розвиток ідеології мультикультуралізму в Німеччині.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше:*

- визначені і проаналізовані основні фактори і детермінанти формування ідеї мультикультуралізму;
- проведений порівняльний аналіз американської і європейських моделей впровадження мультикультуралізму;
- виявлена і проаналізована специфіка мультикультуралізму в європейській культурній традиції, філософії і державотворенні. Проаналізовано впровадження мультикультуралізму в різних країнах ЄС;
- в українській культурології з'ясовано історико-культурні передумови формування ідеології мультикультуралізму в Німеччині;

уточнено:

- історико-культурні регіональні особливості Німеччині в контексті впровадження мультикультуралізму;

набули подальшого розвитку :

- уявлення про місце ідеї мультикультуралізму в системі ціннісних векторів глобалізаційних трендів і роль в світовій культурній глобалізації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання матеріалів дисертації під час підготовки наукових статей, підручників, монографій і лекцій на теми глобальної культури, полікультурних суспільств, стратегії мультикультуралізму, особливостей німецької культурної традиції і політики мультикультуралізму в Німеччині.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею в галузі теорії та історії культури (культурологія). Основні положення й результати дослідження, що виносяться на захист, отримані автором особисто. Всі наукові публікації є одноосібними.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертації обговорювалися на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях, зокрема, міжнародній науково-практичній конференції «Синергія в культурному просторі сучасності» (Київ, 2018). Результати дослідження були апробовані на міжкафедральному науковому семінарі КНУКіМ.

Публікації. Основні положення й результати роботи викладені в 7 публікаціях, з них 6 – у наукових фахових виданнях України, з яких 1

внесене до міжнародних наукометричних баз;1 публікація, що засвідчує апробацію результатів дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів (9 підрозділів), списку використаних джерел, додатку. Загальний обсяг дисертації 229 сторінок, із яких 206 – основного тексту. Список використаних джерел становить 308 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, вказано зв'язок роботи з науковою темою, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, зазначено методи дослідження, розкрито наукову новизну й практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію про особистий внесок здобувача, публікації автора та відображено загальну структуру і обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні підходи до вивчення мультикультуралізму в гуманітарних науках і культурології» присвячений історико-теоретичному та методологічному аналізу основних підходів до розуміння ідеї мультикультуралізму.

У підрозділі 1.1 ***«Історико-теоретичні підходи до поняття мультикультуралізму в гуманітарному знанні і культурології»*** розглядаються етапи розвитку ідей мультикультуралізму, їх поширення і фази вивчення. Різними аспектам теорії мультикультуралізму приділяли увагу такі відомі дослідники як У. Бек, Ж.-Л. Ам-Селл, С. Гантінгтон, Ю. Габермас, Е. Гідденс, Р. Кастель, Е. Морен, Ч. Тейлор, Я. Пітерзе, У. Ганерсон, Х. Екстадт, Ч. Кукатас, Р. Дхави, С. Карлборг, Б. Парекс, К. Рупперт, Ф. Шаффер, Х.-Г. Велінг, К. Шнеллер, Н. Верц та інші. Із розпадом СРСР та подальшим розвитком України в євроінтеграційному напрямі мультикультуралізм у тій чи іншій мірі став об'єктом вивчення і з боку сучасних українських дослідників, таких як В. Танчер, М. Степико, І. Лосєв, Л. Чупрій, Л. Аза, Л. Скокова, К. Настояща та інших.

Історично перші маркери ідей мультикультуралізму знайшли свій прояв одразу після Другої світової війни. Головною метою цієї течії було визнання культурних властивостей різних класів населення. Смуга «етнічного відродження» тривала до кінця 1970-х років та спиралась на процес деколонізації. Наступна «ідентифікаційна хвиля», причиною якої виступали вимоги іммігрантів, тривала близько 10 років. Третя хвиля виникла з початком 1990-х рр. в результаті публічного визнання рівноправності всіх національних меншин. Постнаціональна культурна динаміка, яка розгортається в межах національних держав, породила сучасне поняття мультикультурності. Так, друга половина XX – XXI ст. – це час

найактивнішого створення теоретичної основи для філософії мультикультуралізму. Цей період варто тлумачити за допомогою поділу на окремі фази. Перший етап пов'язують із функціонуванням ООН, метою якої було усунення конфліктів, що існують, та не допущення подальших недотримань реалізації прав людини. Друга фаза розростання вчення мультикультуралізму відбувалась у середині 1980-х та припала саме на розповсюдження економічної кризи на громади іммігрантів. Ця ситуація вимагала твердих законодавчих рішень на мультикультурний стан всередині країни. Наступна стадія розвинення доктрини мультикультуралізму відбувалась у другій половині 1980-х років. У цей час населення, що здебільшого складалось з іммігрантів, відчуло на собі наслідки економічної кризи. Одночасно набула значного визнання «жорстка» концепція В. Кимліки. Він формулював термін «мультикультуралізму» як узагальнене поняття, яке охоплює потреби різноманітних соціокультурних класів, що прагнуть визнання дійсної рівноправності та загальнодоступних можливостей. У 90-ті роки XX століття відбувається трансформація філософської теорії шляхом перетворення її положень у правову норму.

У підрозділі 1.2 ***«Основні види і типологія напрямків мультикультуралізму»*** здійснено класифікацію видів мультикультуралізму і зроблено спробу їх обгрунтування. Один з типів - демографічний або дескриптивний мультикультуралізм. Зміст цієї моделі полягає в описі змін демографічних і етнокультурних параметрів національних спільнот. Ідеологічний мультикультуралізм на порядок денний виносить обговорення варіантів національних ідеології, міжкультурної взаємодії і порозуміння, відповідності і різниці цінностей, норм і моделей поведінки етнокультурних груп, які контактують між собою. Політичний мультикультуралізм передбачає практичне вирішення питань політичного і культурного рівноправ'я національних меншин і національної більшості, реалізацію програм підтримки і захисту меншин тощо. Крім того, існують помітно-ліберальні і радикально-ліві концепції мультикультуралізму. Найвідомішим є ліберальний мультикультуралізм, який, пов'язують насамперед, із діяльністю таких науковців, як У. Кимліка та А. Йонг. Модель, яка є принципово протилежною до попередньої і фактично є продовжувачем монокультурної традиції — консервативний (або корпоративний) мультикультуралізм. Вирізняють і діалогічний мультикультуралізм, який намагається зробити акцент на процесі становлення культурного простору. Відповідно до положень повстанського мультикультуралізму ліберальні практики, які мають на меті зберегти розмаїття прихованою формою культурного домінування. Критичний мультикультуралізм критикує всі інші форми мультикультуралізму. Нарешті, слід згадати «егалітарну» модель

мультикультуралізму. Як вважає англійський соціолог Ентоні Гідденс, ця модель вже майже реалізована в Європейському Союзі. Зрідка можна зустріти виокремлення радикального мультикультуралізму, відповідно до якого групи людей та культури є чітко розділеними спільнотами, які доволі просто ідентифікувати.

У підрозділі 1.3 ***«Моделі мультикультуралізму: американській і європейській мультикультуралізм»*** розглядаються дві головні форми ідеї та політики мультикультуралізму. Перша з них виникла і розвивається в країнах, населення яких було історично сформоване та вже сьогодні продовжує розвиватися за рахунок імміграції. Це передусім США, Канада та Австралія. Друга форма властива для економічно розвинених національних європейських країн, переважно колишніх метрополій, які порівняно недавно були центрами колоніальних імперій. Тому, ідеологія і політика мультикультуралізму для Європи радше запозичення, а не власний винахід.

У підрозділі 1.4 ***«Мультикультуралізм в європейській культурній традиції, філософії і державотворенні»*** доводиться, що практика мультикультуралізму в Європі має більше формальний характер відносно тієї концепції мультикультуралізму, що була розроблена з метою ефективного й мирного вирішення проблем полікультурності в Канаді, Австралії, Новій Зеландії, США та деяких інших полікультурних державах. Досвід реалізації концепції мультикультуралізму вказує на те, що запорукою успіху є повноцінне включення в політичне і суспільне життя максимальної кількості культурних спільнот на засадах рівноправності і поваги до кожної культури. Як видно, у Франції, Німеччині та Великобританії, мультикультуралізм обмежувався незначними, іноді формальними «поступками» іммігрантським спільнотам задля зниження соціальної напруги та гостроти протестів представників таких спільнот проти обмежень їхнього права брати участь у визначенні загального суспільного блага. Наразі відсутня одностайність як серед громадян, такі і серед політичних еліт європейських країн у питаннях повного визнання за новоприбулими права на відмінність та збалансованого й гармонічного співіснування культурних ідентичностей що іноді кардинально різняться між собою.

У розділі 2 «Мультикультуралізм: фактори формування і особливості розвитку в культурі суспільства» аналізуються основні чинники поширення ідей мультикультуралізму.

У підрозділі 2.1 ***«Міграційні процеси в світі як детермінанта формування ідеї мультикультуралізму»*** розглядається проблема неконтрольованої масової міграції, яка після закінчення «холодної війни» була визнана однією з головних небезпек в дискурсі західного суспільства. Першочерговим завданням для країн Заходу стало саме встановлення

контролю, зазвичай в демократичних рамках, і там, де це можливо, над не асимільованими групами іммігрантів. Саме в цей час, у 1960–1970-х роках, у багатьох країнах, таких як США, Канада, Австралія і країни Західної Європи, куди була спрямована потужна хвиля іммігрантів з країн «третього світу», почали формуватися передумови для нових розколів і конфліктів. В політиці мультикультуралізму країн Заходу головним стає інтеграція нових мігрантів до приймаючих суспільства, але, при цьому, без їх асиміляції. Термін «мультикультуралізм» не означає «багатонаціональність», оскільки гіпотетичне співіснування, різних культурних і ціннісних систем має бути реалізовано в рамках одної державної нації і лише єдино на основі принципів демократії і толерантності, а не на основі територіального принципу та не в рамках багатонаціональних федерацій

У підрозділі 2.2 ***«Мультикультуралізм в структурі культурної традиції і процесів культурної глобалізації»*** обгрунтовується формування, розвиток і поширення ідеї мультикультуралізму. Сьогодні полікультурність як одна із сучасних тенденцій XXI ст. різною мірою властива кожній країні, особливо поширилася у наш час у зв'язку з розпадом Радянського Союзу та суспільно-політичними потрясіннями на Близькому Сході, коли країни Західної Європи зустрілися з різноманітними реаліями присутності меншин, що принесли в західне суспільство національні суперечності, пов'язані з мовними, релігійними, етнокультурними, етнічними відмінностями. Проаналізувавши атрибутивні характеристики культурної глобалізації, можемо визначити, що процес культурної глобалізації визначає появу нових форм культурних процесів та нових ціннісних орієнтирів. За проблемою мультикультуралізму стоїть набагато більша загальна проблема – це проблема інтеграції різних соціумів в єдиний, і, власне однією з форм такої інтеграції виявляється мультикультуралізм. При цьому дана проблема інтеграції має два аспекти – «внутрішній» і «зовнішній». «Внутрішній» аспект включає перш за все проблему інтеграції всіх громадян держави і різних соціальних груп в єдиний державний «організм», досить гармонійний та здатний нормально функціонувати, а «зовнішній» представляє собою проблему інтеграції різних держав в єдине міжнародне співтовариство, яке здатне мирно існувати, вирішуючи проблеми, які постають перед людством.

У розділі 3 «Мультикультуралізм в культурній традиції Німеччині: реальність, перспективи і тенденції» розглядаються реалії ідей мультикультуралізму в Німеччині.

У підрозділі 3.1. ***«Історико-культурні передумови формування ідеї мультикультуралізму в Німеччині»*** досліджується сучасна структура культурного простору Німеччини, яка є результатом взаємодії значної кількості різноманітних факторів – природно-географічних, історичних,

політичних, економічних та соціальних. Перелічені фактори впливу на трансформації культурного простору Німеччини можна віднести до «класичних». Фактор зовнішньої трудової імміграції став певною несподіванкою, оскільки саме він виявився найпотужнішим впливом на культурне життя країни у другій половині XX – XXI ст. Зовнішня трудова міграція в Німеччину почала набувати масового характеру ще в 1960–1970-і роки, з прийняттям німецьким урядом рішення про вирішення проблеми нестачі робочої сили за рахунок іноземців. Як наслідок, масовий приплив іммігрантів, який тривав кілька десятиліть перетворив Німеччину з в основному етнічно однорідної країни в полі-національну та полікультурну державу із складною системою між етнічних і соціальних відносин і взаємозв'язків.

У підрозділі 3.2 ***«Регіональний аспект німецького мультикультуралізму»*** аналізується регіональна специфіка німецького варіанту мультикультуралізму. Регіональні відмінності по осі «Північ-Південь» простежуються у матеріальній культурі, побуті і духовній культурі народу, що населяє ці землі, що дає невичерпний матеріал для етнологічних і етнографічних досліджень. Так, на Півночі і Півдні країни існують доволі значні відмінності в політичних культурах мешканців. Ця різниця проявляється в цілому ряді характеристик: ментальних особливостях, ціннісних орієнтаціях, стилі і характері політичної поведінки, ставленні до влади тощо.

У підрозділі 3.3 ***«Німецька дискусія навколо мультикультуралізму сьогодні: проблеми і тенденції»*** розглядається сучасна ситуація навколо мультикультуралізму у німецькому культурному і політичному середовищі. Німецький політикум неодноразово повертався до дискусії щодо шляхів найбільш швидкої, ефективної та «безболісної» інтеграції іммігрантів в німецький суспільно-культурний простір, проте жодного разу не дійшов до одностайної думки, коливаючись між протилежними «рецептами» – від реалізації планів домінування німецької культури і жорстких методів адаптації й асиміляції іммігрантів до ліберальної політики мультикультуралізму. Як в політичних, так і в наукових колах Німеччини існує думка, що мультикультуралізм – це саме те, чого завжди не вистачало Німеччині, адже він передбачає послідовну державну політику, спрямовану на повноцінну інтеграцію іншокультурних спільнот в культурне, економічне, та політичне життя країни. В Німеччині, як і в усій Європі, мультикультуралізм переживає нині серйозну кризу через політичну нестабільність, загострення економічних проблем, неспроможність подолати релігійні розбіжності, відсутність ефективних способів залагодити ментальні й культурні протиріччя між корінними європейцями та іммігрантами.

ВИСНОВКИ

1. У сучасному світі відбувається інтенсивний процес формування полікультурних суспільств, тобто суспільств, у яких співіснують та взаємодіють різні етнокультурні громади, що сильно різняться своїми звичаями, традиціями, релігією, морально-етичними цінностями та культурою. Консенсус щодо загального суспільного блага в полікультурному суспільстві, досягнення котрого є ключовою передумовою для інтеграції представників різних культур, являє собою надскладну проблему. Вона потребує з одного боку загальної готовності усіх членів суспільства до трансформації власних ідентичностей, а з іншого – напрацювання та застосування специфічних політичних механізмів. У процесі побудови сучасного полікультурного суспільства зведення мультикультуралізму в ранг державної політики та послідовне застосування його на практиці привело до значних змін як у розумінні самого поняття, так і до серйозної трансформації філософської концепції, яка стоїть за ним. Зміни, які відбуваються в суспільстві змінюють відповідно і підходи до розуміння соціальної реальності.

2. Ідеї мультикультуралізму, спочатку запропоновані науковцями лише як теоретичні гіпотези і пропозиції, знайшли певною мірою й своє втілення на практиці, зокрема, у вигляді політики, яка на таких ідеях базувалася і була реалізована у так званих «іммігрантських», або «переселенських» державах – США, Австралії, Канаді. У цих державах відповідно до принципів, та за допомогою механізмів мультикультуралізму, в основному забезпечується участь різноманітних етнокультурних груп у процесі спільного визначення загального суспільного блага. Наслідком цього є вища політична стабільність та набагато нижчий, у порівнянні з іншими країнами, наприклад, європейськими, рівень міжкультурних чи міжетнічних суперечок і конфліктів. Однак, в консолідованих демократичних суспільствах Європи мультикультурна політика у тій формі, яка реалізується урядами, бажаного ефекту наразі не приносить, тому у найближчий перспективі побудова в європейських державах справді гармонійного поліетнічного і полікультурного суспільства не вбачається реальною.

3. Спроби реалізації на практиці окремих елементів мультикультуралізму, відбувалися в різних країнах як правило безсистемно та епізодично, а тому відчутних результатів не мали. Це свідчить про те, що сучасні політичні стратегії в європейських країнах не ставлять за мету втілення ключової ідеї мультикультуралізму – повноцінну інтеграцію в суспільні процеси усіх етнокультурних груп та їх допуск до визначення загального суспільного блага. Тобто, до мультикультуралізму в Європі досі ставляться як до однієї з багатьох наукових гіпотез, що пропонують

вирішення проблеми полікультурності суспільства і не вважають принципи мультикультуралізму дієвими. Натомість нині перевага надається старому, консервативному підходу до вирішення цієї проблеми – моделі примусової асиміляції іммігрантів чи їхньої сегрегації.

4. Мультикультуралізм наразі сприймається в Європі як головна причина провалу програм інтеграції іммігрантів. З іншого боку є очевидним відсутність в урядів країн Євросоюзу політичної волі запропонувати суспільству мультикультурний шлях вирішення проблем полікультурності. В демократичних суспільствах сучасних європейських країн пропонувати непопулярні, навіть якщо вони є необхідними чи корисними, заходи для розв'язання тієї чи іншої проблеми для політиків є доволі складним і ризикованим з точки зору політичного рейтингу чи кар'єри рішенням. Оскільки мультикультуралізм за своєю природою є ліберальним, тому не вступає в протиріччя з ліберальними і демократичними цінностями європейських суспільств. Більше того, як свідчить вже згаданий вище досвід США, Австралії, Канади, мультикультуралізм підтверджує свою ефективність, за умови, що стратегії, побудовані на принципах мультикультуралізму реалізуються урядами системно і послідовно. Крім того ефективне застосування мультикультуралізму передбачає чітке визначення відповідних цілей і інструментів. До них можна віднести передусім мультикультурний компроміс, який досягається і легітимізується в процесі широкого мультикультурного діалогу.

5. Проблемою всіх полікультурних товариств є взаємодія культур. Актуальність проблеми взаємодії між національностями і між культурами в рамках полінаціональних, полікультурних державних утворень підтверджують часто виникаючі в рамках однієї держави міжнаціональні конфлікти. Мультикультуралізм як культурне явище є характерним для полікультурного суспільств, що розвиваються в умовах культурної глобалізації, високого рівня міграційних процесів, розвитку культурно-інформаційного простору, нового етапу поширення Інтернету в умовах глобалізації.

Процеси мультикультурного суспільства розвиваються на всіх рівнях: локальному, національному, субнаціональному, глобальному. Культура мультикультурного суспільства стала фрагментарною, розпалася на культури окремих спільностей, свого роду культурні діаспори, що відрізняються за смаками, звичками й віруваннями, в яких відбувається поширення комерціалізації, іронії, гри, переструктурування всього формату домінуючої елітарної культури, детермінованих плюралістичною сферою виявлення інтересів у напрямі – від культурного імперіалізму до культурного плюралізму – як на локальному, так і на глобальному рівнях.

6. Поняття культури мультикультуралізму як складного соціального феномена детерміновано розвитком міграційних процесів, пов'язаних з багатоманітністю культур, що відображають процес діалогу культур і цивілізацій, глобалізацією культури, що визначається інформаційними технологіями, мовним, етнокультурним, регіональним плюралізмом, культурним розмаїттям сучасного полікультурного суспільства. Мультикультуралізм пов'язаний з різними відмінностями – етнокультурними, етнічними, релігійними, мовними, природно-історичними, що впливають на різні сфери існування людини. Мультикультуралізм як соціальний феномен проявляється у космополітизмі і культурному розмаїтті, глобальному поширенні інформації, споживанні масової продукції, появі феномена «культурного громадянства», формуванні геополікультурних ареалів. Культура мультикультуралізму як складний багатодиференційований соціальний процес зачіпає відносини між релігіями та етносами, культурами і цивілізаціями, традиційними і сучасними цінностями, різноманітними культурними і релігійними орієнтаціями, стилями життя та культурними ідеалами і традиціями.

7. Структура культурного простору нинішньої Німеччини утворилася в результаті взаємодії значної кількості факторів, найбільш значущими з яких є природно-географічні, історичні, політичні, економічні та соціальні. Природно-географічні особливості території країни відіграли важливу роль у формуванні специфічних культурних рис корінного населення, що відбивається на способі сприйняття німцями культур інших народів. В історії Німеччини слід виділити кілька ключових подій, що вплинули на формування німецької культури та самосвідомість німців: церковна Реформація, об'єднання земель в єдину країну у XIX столітті, поділ країни на дві держави після Другої світової війни, нове возз'єднання німецької держави наприкінці XX століття та масова імміграція в країну іноземців останніх десятиліть. Попри бажання самих німців та федерального уряду кожен п'ятий мешканець країни нині має іноземне походження, тобто фактично в Німеччині склалося полікультурне суспільство. За таких обставин, німецький уряд обрав стратегію інтеграції іммігрантів, яка передбачає лише формальне залучення іноземців в політичний та культурно-суспільний простір, без застосування принципів і методів мультикультуралізму (що внутрішньо не сприймається корінними німцями) і не дає іммігрантам можливості брати участь в діалозі про визначення й формування загальносуспільного блага. Відтак, ідея мультикультуралізму в Німеччині не спрацювала.

8. У Німеччині, як і в усій Європі, мультикультуралізм переживає нині серйозну кризу через політичну нестабільність, загострення економічних проблем, неспроможність подолати релігійні розбіжності, відсутність

ефективних способів залагодити ментальні й культурні протиріччя між корінними європейцями та іммігрантами. Є усі підстави очікувати, що незалежно від того, хто очолюватиме уряд Німеччини, в перспективі він буде намагатися реалізувати план «Leitkultur» і окреслені вище підходи в політиці щодо іммігрантів і навпаки, від застосовування ідей мультикультуралізм буде утримуватись. Недовіра політиків до мультикультуралізму викликана тим, що він ґрунтується на ідеї паралельного існування й розвитку в межах приймаючої держави багатьох етнічних культур, жодна з яких не може виступати як провідна, домінуюча чи державотворча.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Бабкін В.О. Європейська стратегія у сфері культури. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Напрям: Культурологія.* 2016. Вип. 23. С. 152–158.
2. Бабкін В.О. Криза європейського мультикультуралізму в контексті глобалізації: німецький досвід. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Напрям: Культурологія.* 2017. Вип. 25. С. 92–98.
3. Бабкін В.О. Глобалізаційні культурні процеси та їх вплив на функціональне призначення національної культури. *Мистецтвознавчі записки.* 2018. Вип. 33. С. 55–62.
4. Бабкін В.О. Ісламізація Німеччини в умовах кризи мультикультуралізму. *Питання культурології.* 2018. Вип. 34. С. 73–85.
5. Бабкін В.О. Мультикультуралізм як вектор культурної глобалізації: нові тенденції і форми. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Напрям: Культурологія.* 2018. Вип. 29. С. 77–81.

Стаття у фаховому виданні України, внесеному до міжнародних наукометричних баз

6. Бабкін В.О. Криза європейського мультикультуралізму в умовах глобальних викликів. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Напрям: Культурологія.* 2019. Вип. 31. С. 67–74.

Опублікована праця апробаційного характеру

7. Бабкін В.О.Вплив глобалізації на кризу мультикультуралізму в контексті німецького досвіду. *Синергія в культурному просторі сучасності : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф, м. Київ, 29–30 березня 2018 р.* Київ : КНУКіМ, 2018. С. 18–21.

АНОТАЦІЯ

Бабкін В. О. **Сучасна теорія мультикультуралізму і її практична реалізація в Німеччині: цінності, процеси тенденції.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата культурології зі спеціальності 26.00.01 «Теорія та історія культури». – Київський національний університет культури і мистецтв, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2021.

У дисертації комплексно досліджується сучасна теорія мультикультуралізму і її практична реалізація в Німеччині. Увага акцентується на з'ясуванні тих цінностей, які властиві для ідеї мультикультуралізму, процесах її впровадження на практиці та сучасних тенденціях її розвитку.

Виявлено етапи розвитку ідеї мультикультуралізму. Охарактеризовано основні види і визначено типологію напрямків мультикультуралізму, розглянуто існуючі моделі мультикультуралізму (американський і європейській мультикультуралізм). Досліджується роль і значення мультикультуралізму в європейській культурній традиції, філософії та процесах сучасного державотворення.

Розглядається проблема неконтрольованої масової міграції, яка після закінчення «холодної війни» була визнана однієї з головних небезпек в дискурсі західного суспільства.

Детально аналізується сучасна структура культурного простору Німеччини, яка є результатом взаємодії значної кількості різноманітних факторів – природно-географічних, історичних, політичних, економічних та соціальних. Розглядається регіональна специфіка німецького варіанту мультикультуралізму та сучасна ситуація навколо нього у німецькому культурному і політичному середовищі.

Ключові слова: мультикультуралізм, культурна глобалізація, культурна традиція, міграція, впровадження мультикультуралізму в Німеччині.

АННОТАЦИЯ

Бабкин В. О. **Современная теория мультикультурализма и ее практическая реализация в Германии: ценности, процессы тенденции.** – Квалификационная научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата культурологии по специальности 26.00.01 «Теория и история культуры». – Киевский национальный университет культуры и искусств, Министерство образования и науки Украины, Киев, 2021.

В диссертации комплексно исследуется современная теория мультикультурализма и ее практическая реализация в Германии. Внимание акцентируется на выявлении тех ценностей, которые характерны для идеи мультикультурализма, процессах ее внедрения на практике и современных тенденциях ее развития. Обнаружены этапы развития идеи мультикультурализма. Охарактеризованы основные виды и определена типология направлений мультикультурализма, рассмотрены существующие модели мультикультурализма (американский и европейской мультикультурализм). Исследуется роль и значение мультикультурализма в европейской культурной традиции, философии и процессах современного государства. Рассматривается проблема неконтролируемой массовой миграции, которая после окончания «холодной войны» была признана одной из главных опасностей в дискурсе западного общества. Подробно изучается современная структура культурного пространства Германии, которая является результатом взаимодействия большого количества разнообразных факторов – природно-географических, исторических, политических, экономических и социальных.

Анализируется региональная специфика немецкого варианта мультикультурализма и современная ситуация вокруг него в немецкой культурной и политической среде. Отмечено, что в Германии, как и во всей Европе, мультикультурализм переживает сейчас серьезный кризис из-за политической нестабильности, обострения экономических проблем, неспособности преодолеть религиозные разногласия, отсутствия эффективных способов уладить ментальные и культурные противоречия между коренными европейцами и иммигрантами. Высказано мнение, что независимо от того, кто будет возглавлять правительство Германии, в перспективе он будет пытаться реализовать план «Leitkultur» и указанные выше подходы в политике в отношении иммигрантов и наоборот, от применения идей мультикультурализм будет удерживаться. Недоверие политиков к мультикультурализму вызвано тем, что он основывается на идее параллельного существования и развития в пределах принимающего

государства многих этнических культур, ни одна из которых не может выступать как ведущая, доминирующая или государственная.

Ключевые слова: мультикультурализм, культурная глобализация, культурная традиция, миграция, внедрение мультикультурализма в Германии.

SUMMARY

Babkin V. O. **Modern theory of multiculturalism and its practical implementation in Germany: values, processes, trends.** – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the Degree of Candidate of Cultural Studies, specialty 26.00.01 – Theory and History of Culture. – Kyiv National University of Culture and Arts, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2021.

The dissertation comprehensively investigates the modern theory of multiculturalism and its practical implementation in Germany. Attention is focused on clarifying those values that are characteristic of the idea of multiculturalism, the processes of its implementation in practice and current trends in its development. The stages of development of the idea of multiculturalism are determined. The main types are characterized and the typology of directions of multiculturalism is determined, the existing models of multiculturalism (American and European multiculturalism) are considered. The role and significance of multiculturalism in the European cultural tradition, philosophy and processes of modern state formation are studied. The dissertation considers the problem of uncontrolled mass migration, which after the end of the Cold War was recognized as one of the main dangers in the discourse of Western society. The modern structure of the cultural space of Germany, which is the result of the interaction of a large number of different factors - natural-geographical, historical, political, economic and social, is studied in detail. The regional specificity of the German version of multiculturalism and the current situation around it in the German cultural and political environment are analysed.

Key words: multiculturalism, cultural globalization, cultural tradition, migration, implementation of multiculturalism in Germany.

Підп. до друку 25.03.2021 року. Формат 60x84 $^{1}/_{16}$.
Друк цифр. Облік.-вид. арк. 0,79. Зам. 305. Тираж 100.

Видавець і виготовлювач
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК № 3953 від 12.01.2011.